

ПРОЕКТ
ПАЈОНСКИ УТВРДУВАЊА, НАСЕЛБИ И НЕКРОПОЛИ ПО ДОЛИНАТА НА
РЕКА БРЕГАЛНИЦА

ПРЕЛИМИНАРЕН ИЗВЕШТАЈ ОД СОНДАЖНИТЕ АРХЕОЛОШКИ
ИСТРАЖУВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТИ ВО АТАРОТ НА ПИЈАНЕЦ

Во периодот од 01.07 до 31.07 2017 година, сондажни археолошки истражувања изведени се на археолошкиот локалитет Киселичка пештера и Градиште село Киселица

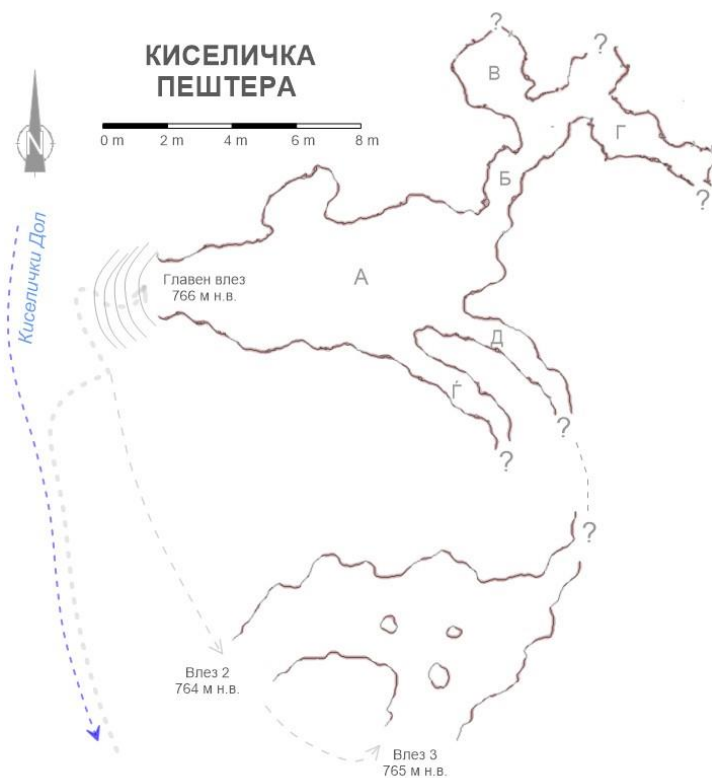
Археолошки локалитет Киселичка Пештера

С. Киселица, Делчево

Пештерата се наоѓа на левиот брег на еден од доловите кои ја формираат Селничка река, десетина метри над нивото на потокот. Влезот се наоѓа на 766 метри надморска височина. Пристапот до отворот на пештерата е тежок. За непречено влегување потребна е помошна опрема, како што се скали и јажиња. Влезот има форма на косо поставена елипса без пристапно плато. Пештерата се протега во насока Исток-Запад, со влез приближно од Запад. Преку краток коридор од неколку метри се влегува во првата галерија, која има неправилно кружна форма (Сл. 1, галерија А). Од оваа галерија радијално продолжуваат неколку коридори со различна големина. Постојат спелеолошки извештаи кои сведочат дека оваа галерија преку тесни отвори е поврзана со две помали пештери кои се наоѓаат неколку десетина метри јужно и на пониско ниво од оваа пештера, а низ централниот и најголем коридор пештерата навлегува повеќе од 100 метри во внатрешноста на ридот. Нашите истражувања беа сконцентрирани во првата галерија, иако фрагменти од керамика беа забележани и на површината подлабоко во пештерата.

1 Археолошки истражувања

И покрај тешкиот пристап, пештерата била посетувана и користена со различен интензитет во текот на повеќе периоди, според податоците кои ги имаме до сега, почнувајќи од преодниот период помеѓу Бронзеното и Железното време. Во доцната Антика, кога егзистирала населбата на платото на ридот над пештерата, населението влегувало и ја користело и пештерата за разни цели, за што сведочат јамите кои содржат доцноантичка керамика и ги нарушуваат постарите слоеви. Археолошките објекти и слоеви дополнително се нарушени од дупки од животни, но и од современи јами и огништа, за кои што сведочат содржината на некои од јамите и неколку натписи по сидовите. Како резултат, затекнавме нерамна површина во оваа галерија на пештерата со многу јами и огништа, како и фрагменти од керамика и животински коски.

Сл. 1 Комплексот Киселичка пештера, основа (според д-р Ивица Милевски)

Сонда 1 беше поставена во средишниот дел на просторијата близу до северниот сид, со димензии 2x1 м, подолгата оска во насока Север-Југ. Во рамките на сондата влегува една плитка современа јама (јама 1) која била користена како огниште (Сл. 2). Ископувањето се вршеше со откопи од најмногу 5 цм, наодите беа класифицирани според контекст (слој/археолошка единица), чија длабочина беше утврдена релативно на два помошни репери (за помошен репер #1 беше земен ЈИ, а како помошен репер #2 ЈЗ агол на сондата, односно современо тло на овие две позиции), чија пак апсолутна надморска висина беше дополнително утврдена. Како што предвидува проектот, целта на ова сондажно истражување е да ја утврдиме стратиграфијата на седиментот во пештерата, како и хронолошките и културни атрибути на одделните слоеви и археолошки единици.

Сл. 2 Сонда 1 пред започнување со работа и по расчистување на површината

1.1 Стратиграфија и хронологија

Во зависност од нивото на основната карпа на пештерата (здравица), културниот слој во пештерата е со различна дебелина. Најголема длабочина од 0.6 м од современото ниво (0.72 м од помошен репер #1) беше достигната во СИ агол на сондата, додека во централниот дел на некои места слојот е со само десетина центиметри. Но и во овој

релативно плиток седимент, поради споменатиот интензитет на посети на пештерата од праисторијата до денес, беше констатиран доста сложен стратиграфски систем од два геолошки слоја, четири јами и еден под од набиена глина со три фази на обновување.

Слој 2 ги содржи најстарите археолошки артефакти во пештерата. Тој претставува сиво кафена растресита земја со која се исполнети природните вдлабнувања во карпата. Овој слој функционално е поврзан со групација од ситни камења, фрагменти од садова керамика и животински коски. Оваа групација припаѓа на слој 2, односно била формирана на неговата површина, веројатно пред формирањето на објектот со под од набиена глина, за кој ќе стане збор малку подолу. Во групацијата, како и во слојот, беа откриени фрагменти од керамички садови, претежно од крајот на Бронзеното и почетокот на Железното време, животински коски и помали количини расфрлан јаглен и гареж. Иако исклучително ретко, во слој 2 исто така беа регистрирани фрагменти од керамика изработена на тркало, резултат од нарушувања од доцноантичкиот период. Од целата површина на сондата, слој 2 беше регистриран само на ограничен простор во СИ агол на сондата (на длабочина од 0.42 до 0.72 м мерено од помошен репер #1), како и сосема мал дел од ЈИ агол кој останал незасегнат од јама 1 (0.53 до 0.34 м од репер #1).

Постоењето на специјално изработен под од набиена глина е цврст доказ за интензивно користење на пештерата и постоење на објект со за сега непозната намена. Подот стратиграфски директно се надоврзува над слој 2 и групацијата камења. Според откриените артефакти, се чини дека и нивната хронолошка припадност е блиска. Можно е слој 2 да настанал преку нивелација на теренот и пополнување на празнините во карпата, со цел формирање на рамно тло на кое бил формиран подот, но засега оваа хипотеза не може да се потврди. Како и да е, подот бил формиран на ниво како би лежел директно на највисоките делови на карпата-здравица. За жал поголем дел од подот бил уништен од покасните јами, а дел продолжува и надвор од границите на сондата кон Исток и Запад, но со сигурност беше утврдено постоење на три фази на обновување на подот. Освен последната фаза III, на подовите беа откриени и огништа од отворен тип, во мали, специјално оформени вдлабнувања. Најстарата фаза е под изработен од глина со сива боја, со дебелина од 3 цм. Огништето од оваа фаза се наоѓало во централниот дел на сондата. Втората фаза на подот е со посветла, црвенкасто жолтеникава боја и е со малку помала

дебелина. Овде огништето било изместено кон Исток, дел од него било уништено со јама 2, а дел влегува во источниот профил на сондата. Третата фаза е идентична како и првата, со таа разлика што огниште не беше откриено. Во сите три фази беа откриени поситни фрагменти од исклучиво рачно работена керамика, животински коски и јаглен, примероци од кои беа земени за датација.

Од сите јами, веројатно јама 4 е најстара. Се наоѓа во СЗ агол на сондата и е вкопана од истото ниво на кое се наоѓа и подот. Нејзините целосни димензии не ни се познати, но во рамките на сонда 1 влегува еден аглест дел со димензии 0.4x0.3 м. Измерено од нивото на вкопување, јама 4 била длабока 0.25 м. Во неа беа откриени десетина фрагменти од керамички садови и пуранои, меѓу кои има и примероци декорирани со врежани триаголници, но и мал број на интрузивни доцноантички примероци. Исто така во јамата беше забележано поголемо количество животински коски.

Јама 3 е најмала; се наоѓа во ЈЗ агол на сондата и е со кружна форма со дијаметар од четириесетина сантиметри; само една четвртина од неа влегува во сонда 1. Оваа јама била вкопана во карпата, односно за нејзиното формирање било вложено значително повеќе труд. Дали оваа јама била функционално поврзана со подот во еден ист објект, останува нејасно. Јамата била вкопана околу дваесетина центиметри во карпата. Во неа беше откриено само помало количество ситни животински коски.

Слој 1 е жолто-црвеникава глинеста земја. Најмногу е сочуван во СИ дел на сондата (дебелина 0.3м). Во овој слој се среќава мешавина од железнодопска и доцноантичка керамика, како и животински коски, јаглен и парчиња лепеж.

Јама 2 е прилепена до источниот профил на сондата, во неговиот централен дел. И во овој случај дел од јамата излегува од границите на сондата. Делот кој што влегува во сондата е со неправилна форма, со димензии 0.6x0.5 м. Според мноштвото артефакти откриени во јама 2, таа била вкопана во доцноантичкиот период, при што биле уништени голем дел од подот и огништето од фаза II. Длабочината на јамата изнесувала 0.30 цм.

Јама 1 е најдоцната структура во сонда 1 и претставува сложена конструкција изработена од луѓе и животни. Имено се работи за тунел со насока ЈИ-СЗ прекопан од животно, кое го искористило природниот процеп во здравицата во јужната половина на

сондата. Длабочината на тунелот постепено се зголемува од ЈИ кон СЗ, и продолжува во западниод профил, следејќи го нивото на здравица во поголемиот дел (максималната длабочина достигнува 0.57 м). Најголем дел од подот бил уништен токму од овој тунел. Во оваа структура беа откриени големо количество растителен материјал во рана фаза на распаѓање и животински коски. На оваа животинска конструкција се надоврзува плиткото вкопување кое беше видливо и на површината и кое било користено како огниште, веројатно во текот на 21 век (беа откриени мноштво современи материјали, меѓу кои и парчиња од весник). Бидејќи стратиграфски овие две формации се преклопуваат, тие се обединети во заедничка структура – јама 1.

2 Заклучок

Со овие сондажни истражувања беше утврден релативно тенок културен слој во Киселичка Пештера, но во него се регистрирани динамични процеси почнувајќи од крајот на Бронзеното и особено раното Железно време, па се до денес. Во најраните фази на Железно време пештерата била користена најинтензивно, кога била направена структура со под од набиена глина. Оваа функција пештерата ја задржала подолг период, за што сведочат трите фази на обновување на подот на овој објект. Во доцната Антика, кога на ридот над пештерата постоела поголема населба, населението исто така ја посетувало и користело пештерата. Познати се случаи од предхристијанскиот период (особен римскиот), кога пештерата биле користени како светилишта. За сега во Киселичка пештера не беа откриени артефакти што би асоцирале на вакви активности.

Сл. 3 Северен дел од западен профил, каде се гледаат слој 1 и 2, разделени од групација камења, и дел од јама 2

Сл. 4 Северна половина од сонда 1; видливи се остатоците од првата фаза на подот со огништето, и групација камења и керамика во СИ агол

Сл. 5 Сонда 1 со под од набиена глина (видливи фаза 2 и 3), групација од камења и керамика во СИ агол и јами 1-4.

Сл. 6 Сонда 1 по завршување на истражувањето

Сондажни археолошки истражувања на локалитетот Градиште село Киселица

Ранохристијанска базилика

Извршивме археолошко истражување во внатрешниот дел на базиликата, која беше раскопана од дивите копачи.

По истражувањето констатиравме дека станува збор за еднокорабна базилика, со надворешни димензии 8.00 X 5 м, со полукружна апсида од внатрешна и надворешна страна, со дијаметар од 1.60 м. На растојание од 2.00 м западно од апсидата ин ситу е откриена часната трпеза, но поткопана од страна на дивите копачи. Ширина на периметралните сидови е 0.80 м а на апсидалниот сид 0.70 м.

При истражувањето во внатрешниот дел откривме, поголема концентрација на фрагментирани тегули и неколку фрагментирани парчиња од парапетна плоча.

Ранохристијанската базилика, најверојатно со аваро – словенските напади, при крајот на 6 и почетокот на 7 век, заедно со другите објекти на локалитетот била срушена и запалена.

Базиликата е градена во техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови од кршен камен кој помеѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Неможеме да констатираме за сочуваноста на сидовите, бидејќи само во источниот дел успеавме да стигне до подното ниво на базиликата. Во овој дел сидовите се со различна сочуваност: јужниот до 1.20 а апсидалниот до 1.40 м.

Во 13 -14 век, врз темелите на базиликата била подигната црква, за која немаме информации колку долго време опстанала, но не е исклучена можноста дека овој објект најверојатно настрадал многу брзо по доаѓањето на османлиите.

Врз основа на движниот археолошки материјал, откриените монети од минатиот век, можеме да констатираме дека објектот подолго време за населението од село Киселица, преставувало култно место. Во прилог на ова се и добиените информации од постарите мештани дека кај овој објект на празникот Св.Димитрија, одржувале црковни собири, токму кај овој објект иако бил срушен.

Базиликата пред истражувањето

Базиликата по истражувањето

Сонда 1

На 15 m источно од влезот на базиликата поставивме една сонда, ориентирана според страните на светот со димензии 2 x 2. Во сондата веднаш под рецентниот слој беше евидентиран дебел рушевиски слој (од камен и тегули), додека во северниот профил се појави еден сид на некој објект. Во текот на расчистувањата на рушевинскиот слој во с/з агол на сондата, беше евидентирана и една сребрена монета, поточно беше откриен сребрен денариј од римскиот император Клавдиј (*Claudius Turrinus*). Оваа монета потекнува од периодот на 40 г.пр.н.е, со ова откритие може да се каже дека овој локалитет има голем континуитет на живеење и тоа од I век пр.н.е. се до VI век н.е. Монетата е пронајден на длабочина од 35 cm од површината. На аверсот е прикажан богот Аполон, додека пак на реверсот е прикажана божицата Дијана, додека пак монограмот на монетата е MF.

Расчистувајќи го дебелиот рушевински слој во сондата се констатираше сидот, тој се протега од с/з агол на сондата и оди до северниот профил. Сидот е изграден во тенхика *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови и нема врзиво средство помеѓу камењата. Овој сид нема темелна партија и истиот е поставен веднаш на подното ниво. Димензиите на видливиот дел од сидот се:должина: 1 m и ширина 30 cm

По констатирањето на сидот се констатираше и еден праг и подното ниво. Прагот е на длабочина од 70 cm, додека подот во овој објект е од набиена посветла кафеава глинеста земја. Овој под е откриен на длабочина од 88 cm од надворешната страна на објектот и 75 cm од внатрешната страна на објектот. Во овој сло беа забележани повеќе метални предмети, железно ноже, корица за нож изработена од бронзен лим, железно копче, една фрагментирана монета, остеолошки материјал како и садова керамика..

По констатирањето на подното ниво во објектот беше евидентирана групација на градежна керамика (тегули и имбрекси), најповеќе застапени во с/и агол на сондата. Под овој слој беше откриена една бронзена игла од фибула, по што се појави стерилен слој, во кој немаше движен археолошки материјал.

Во сондата беа евидентирани два слоја и тоа:

1.Рушевински слој од поровка и темнокафеава боја, и е помешан со камен и тегули;

2. Вториот слој претставува набиена светлокафеава боја, овој слој најповеќе е застапен во северниот дел на сондата.

По извршеното истражување во сондата, изработката на фото и техничката документација Сонда I на локалитетот Градиште-Пештера во с,Киселица, Делчев беше затрупана.

Сонда 1 во текот на истражувањето

Откриената сребрена монета во сонда 1

Врз основа на откриениот движен археолошки материја, можеме да констатираме дека локалитетот влегува во хронолошките рамки од 1 век пред н.е се до крајот на 6 односно почетокот на 7 век. Единствен сведок од средниот век е подигната црква врз темелите на базиликата, која била користена од населението, кое било населено во нејзина непосредна близина.

Раководител

Проф.д-р Трајче Нацев

